

Selhává protektivní funkce práva?

Karin KUHNOVÁ

Protože právo poskytuje ochranu tomu chování, které explicite (či implicate) dovoluje, má svůj ochranný (protektivní rozměr), svou protektivní funkci. I když jsme si vědomi toho, že uvedené tvrzení o protektivní funkci práva v sobě obsahuje jistou míru tautologie typu „právo ochraňuje to, co je právem dovoleno“, pro naše následující zamyšlení je identifikace ochranné „kvazifunkce“ práva praktická.

V denním tisku (např. Mladá Fronta dnes, Lidové noviny), bývají pravidelně zveřejňovány výsledky sociologických výzkumů. Patří mezi ně i cyklický výzkum IVVM, který zjišťoval odpovědi na tyto dvě otázky: „Jaké jsou možnosti dovolat se spravedlnosti?“ a „Jaké jsou možnosti dosáhnout oprávněných požadavků?“

Podle údajů, které shromáždil zmíněný výzkum, je v současné době pouze čtvrtina lidí toho názoru, že mohou dosáhnout svých oprávněných požadavků, a pouze sedmáct procent z dotázaných je přesvědčeno, že se dovolají spravedlnosti.¹⁾

Převážná většina respondentů výzkumu IVVM se tedy domnívá, že jejich možnosti dovolat se spravedlnosti a dosáhnout svých oprávněných požadavků jsou malé.

Svou aktivitu, která je spojena s využíváním subjektivních práv (či s plněním právních povinností), svou možnost prosadit své požadavky labyrintem úřadů, považuje náš občan za – eufemisticky řečeno – nelehký úkol.

Znamenají tedy závěry uvedených empirických šetření, že ochranná funkce práva je oslabena či selhává?

INSTRUMENTÁLNÍ HODNOTA PRÁVA

V odpovědi na otázku „Jak hodnotíte své možnosti dosáhnout svých oprávněných požadavků?“ prováděli respondenti de facto účelové hodnocení práva, hodnocení z hlediska toho, jak účinným může být právo prostředkem k dosažení jiných, pro ně podstatných hodnot a cílů.²⁾

Za malé nebo spíše menší považuje v květnu 1995³⁾ možnosti dosáhnout svých oprávněných požadavků 69 procent respondentů výzkumu. Svoji předpokládanou úspěšnost při realizaci subjektivních práv (případně pravděpodobnost účinného státně-mocenského zásahu při porušení svých subjektivních práv), hodnotili tedy respondenti uvedeného výzkumu převážně skepticky.

Nejčastěji je právo použito až po vyčerpání dalších prostředků (příkladně urgentní korespondence, neformálních upozornění)... „Obvykle je právo použito teprve tehdy, když se sociální vztah ocitl v krizi ... Například obchodníci dobře ví, že jejich dlouhodobějším vztahům neprospívá, když se ohání svým právem, namísto toho, aby kulantně vyjednávali.“⁴⁾

Na bariéry při použití práva jako prostředku k dosažení cíle, je možno nahlížet z různých hledisek. Pro zjednodušení by se daly rozčlenit na problémy spojené:

- a) „s pojetím a specifickou strukturou konfliktu jako právního problému“ (například problematika právní kvalifikace problému, právních otázek – *qaestio iuris* ...)
- b) „s advokátním zastoupením“ (zde například vyhledání právní pomoci a spolupráce s advokátem)
- c) „se soudním projednáváním konfliktu“ (například nelze vyloučit komunikační bariéry atd.).⁵⁾

Naše omezené znalosti práva jsou tedy brzdou především tam, kde je třeba projevovat svoji iniciativu ve styku s orgány aplikujícími právo („mobilizovat je“).

Svou negativní roli sehrává nepřehlednost množství právních předpisů a diskuse o tom se staly častým tématem odborné kritické literatury.

Pro laika existuje často neuvěřitelná změť právních předpisů, které mu splývají v sumu nesrozumitelných norem se spoustou paragrafů (v předpisech se navíc často atomizují různá hlediska na jedinou věc, jako např. v zákoně č. 117/95 Sb. o státní sociální podpoře).

Bylo by však omylem se domnívat, že dojde k trendu pronikavého poklesu počtu právních předpisů; množství předpisů, které bude užívat soukromá praxe, samospráva i státní správa, bude pravděpodobně růst.

Jistou nechuť k přijetí problematiky práva, odstup, který si „obyčejní lidé“ vůči právu udržují, vyjádřil již v 18. století ústy jedné ze svých literárních postav J. Swift: Společnost právníků má vlastní hantýrku, které žádný smrtelník nerozumí. V ní jsou zapsána všechna práva, která dál pečlivě rozmnožují.

PRÁVO A SVOBODNÁ SPOLEČNOST

Politické a právní milieu nedávné minulosti vedlo k pasivnímu spoléhání na veřejné instituce a autority a ani dnes nelze spoléhat, že svobodné klima vzbudí automaticky aktivitu lidí. Jak píše F. Šamalík: „... nemůžeme očekávat, že objektivní možnost svobody povede automaticky k jejímu subjektivnímu naplnění, k aktivní volní a duchovní autonomii individua“⁶⁾.

Je dobře známo, že se dnes opět ptáme po podstatě práva. Po listopadu 1989 zavládla jakási euforie z přirozeného práva a argumentace právníků i politiků se jí jen hemží. Mnohými zahraničními autory je však toto nadšení nahlíženo značně skepticky (např. O. Weinberger⁷⁾ nebo J. A. G. Griffith⁸⁾, který uvádí:

„Je zavádějící hovořit o určitých subjektivních právech jednotlivce, majících základní charakter a inherentní osobě jednotlivce. Jako jednotlivec mohu vznášet nároky na úřady kontrolující společnost, ve které žiji. Pokud jsem dost silný – a měl bych se spojit s jinými, abych byl – může být můj požadavek v určitých hranicích uznán. Může mu být přiznán dokonce právní status.“

Uvedené si nelze vykládat jako negaci subjektivních práv, ale jako výzvu adresátům práva k jejich aktivitě.

I v tradičně v demokratických zemích se někteří jedinci či skupiny domnívají, že právní úprava jistě problematiky není vyhovující (např. že právní úprava sociálního zabezpečení není dostatečná, že daňové zákony jsou příliš přísné...).

Naše současná společnost nachází řešení dilemat a diskusí o směru, jímž se má ubírat budoucí legislativa právě díky pluralitě subjektivních představ o tom, co je spravedlivé a jaké hodnoty by mělo právo chránit. Postoje k právu, představy o spravedlnosti, to, jak je právo subjekty pojímáno, to vše má důležitý motivační význam.

Mnohost hledisek a postojů, rozmanitost představ de lege ferenda (o tom, jaké by právo mělo být), různé zabarvení těchto názorů na spravedlnost, to vše znamená svobodné klima ve společnosti.

POUŽITÁ LITERATURA:

- [1.] JIK, *Mladá Fronta Dnes*, 10. 2. 1995, str. 2
- [2.] Lidové noviny, Úroveň demokracie hodnotí občané skepticky, 14. 6. 1995, str. 3: „svě možnosti dovolat se spravedlnosti označuje jako malé nebo spíše menší celkem sedmdesát pět procent respondentů a možnosti dosáhnout svých oprávněných požadavků vidí jako malé nebo spíše menší šedesát devět procent respondentů.“ (převzaté z výzkumu IVVM).
- [3.] K účelovému hodnocení práva př. Hungr, P., Krsková, A.: *Psychologické aspekty působení práva*, UJEP Brno, str. 105 a násl.
- [4.] Blakenburg, E.: *Bezmocnost práva a instrumentální používání práva*, Právník, č. 5, 1991, str. 448
- [5.] Dimmel, N.: *Überlegungen zur Funktion Nicht-Wissens von Recht*, Zeitschrift für Rechtssoziologie 2, 1986, str. 159
- [6.] Šamalik, F.: *Individuální svoboda a „zakazující stát“*, Právník, č. 9, 1995, str. 886
- [7.] Weinberger O.: *Přirozené právo a právní argumentace*, Právník č. 3, 1993, str. 194
- [8.] Griffith, J. A. G.: *The Political Constitution. The Modern Law Review*. Volume 42, January 1979, No. 1, str. 17, in: Barány, E., *Subjektívne práva a politika*, Právny obzor, 74, 1991, č. 9 – 10, str. 433 (přeloženo ze slovenštiny).

* * *

SUMMARY

Is Protective Function of Law failing?

The article is concerned with the problem of using the law by its subjects in the Czech Republic today.

The results of empirical research made by IVVM were used as the basis of the author's thinking about one of the most important problems of today's reality. The research questions were „What are your prospects in achieving justice?“ and „What are your prospects in pursuing your legal claims?“ In general, the answers were rather sceptical.

The author finds the reasons of this „public scepticism“ in very frequent changes of law, people's poor knowledge of law and their typically passive approach to it.